

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття присвячена розгляду проблеми інноваційної підготовки практичного психолога у вищому технічному навчальному закладі на засадах педагогічної інноватики. Теоретичне обґрунтування сучасних підходів до конструювання інноваційної моделі підготовки практичного психолога в дослідженні проведено із використанням системи утворюючого ланцюжка моделі інноваційного розвитку освіти. Доведено, що успішність інноваційної моделі підготовки практичного психолога визначатиметься як оптимально-системне включення складових моделі у всі етапи інноваційного процесу підготовки практичного психолога у вищих технічних навчальних закладах.

Ключові слова: *новація; інновація; інноваційний процес; інноваційна модель; інноваційний розвиток освіти.*

Постановка проблеми та її актуальність. Інтеграція України у світовий освітній простір актуалізує проблему готовності суспільства й особистості до змін у всіх сферах життєдіяльності, потребуючи, в свою чергу, високоефективної системи освіти, що відповідатиме сучасним потребам суспільства і ринку праці. Виходячи з того, що ключовою характеристикою світового співтовариства 21 століття виступає зростання ролі людського потенціалу, індекс якого виступає в якості оцінки рівня розвитку тієї чи іншої країни, пріоритетним завданням вищої технічної освіти України стає розвиток у майбутнього фахівця такої сукупності професійних компетентностей, які дозволили б йому успішно адаптуватися до швидкозмінних соціально-ринкових умов, з готовністю сприймати і реалізовувати інновації, створювати якісно новий освітньо-соціальний продукт. Саме освіта, як система формування інтелектуального капіталу нації, є однією з головних сфер виробництва інновацій, виступаючи першою ланкою системоутворюючого ланцюжка моделі інноваційного розвитку: освіта – дослідження – інноваційні проекти – впровадження інноваційного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виходячи з того, що характерною тенденцією сучасної технічної освіти стає інноваційність, яка визначається як відкритість до нового, стратегія освітньої політики вищої технічної школи передбачає оновлення соціальних цінностей і норм шляхом використання прогресивних інновацій зі світового освітнього досвіду, що адекватні до соціально-історичних умов України [1]. При цьому інноваційний розвиток, визначаючи динаміку суспільного життя людства у 21 столітті, сприймається як імператив, що поширюється на всі сфери життєдіяльності сучасної України, виходячи з того, що зміна цілей, знань і технологій відбувається швидше за зміну людських поколінь. Вплив інноваційних чинників на формування конкурентності позицій країни на світовому ринку досліджували Л. Вовк, О. Глузман, І. Ансофф, П. Брентон, Р. Лукас та ін. Проблемам формування теоретичних засад педагогічної інноватики реформування системи вищої освіти України присвячені роботи В. Андрющенка, С. Ніколаєнка, А. Олійника та ін. Висвітленню проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів до інноваційної діяльності та використанню новітніх технологій педагогічної інноватики у вищій школі присвятили дослідження О. Пехота, В. Кремень, В. Сластьонін та ін.

Незважаючи на достатню кількість публікацій з питань впливу інновацій на процеси модернізації вищої освіти, практично відсутні методологічні підходи щодо безпосереднього вироблення інноваційних нововведень та впровадження їх в освітній процес вищої технічної школи. Тому в якості стратегічної мети підготовки практичного психолога у вищому технічному навчальному закладі (ВТНЗ) ми розглядаємо не лише фундаментальні та прикладні дослідження, а й розробку структури і змісту прогресивних освітніх моделей, що мають випереджувати за знаннями, уміннями та навичками існуючі потреби; пошук інноваційних освітніх технологій, що формують сучасний погляд на управління освітнім процесом засобами педагогічної інноватики.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сучасних підходів до конструювання інноваційної моделі підготовки практичного психолога у вищому технічному навчальному закладі із застосуванням загальної моделі інноваційного розвитку педагогічної інноватики.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для дослідження проблеми формування інноваційної моделі підготовки практичного психолога у ВТНЗ, спочатку сформулюємо

відповідний базовий понятійний апарат даного дослідження, тобто розкриємо визначення і основні характеристики понять «новація», «інновація», «інноваційний процес» та «інноваційна модель».

Новація (лат. novatio – оновлення, зміна) представляє собою продукт інтелектуальної діяльності людей; оформлений результат фундаментальних, прикладних або експериментальних досліджень у будь-якій сфері людської діяльності, спрямований на підвищення її ефективності. Інновація (нововведення) – це кінцевий результат креативної діяльності людини, втілений у новому чи вдосконаленому продукті, технологічному процесі, що використовується у практичній діяльності [2].

Дослідниця І. Дичківська, розрізняючи поняття «новація» як певний засіб (нові ідеї, методи, методики, технології, проекти, програми і ін.), вважає поняття «інновація» ширшим за змістом, що визначає процес, предметом якого є новації [3], підкреслюючи, тим самим, що саме втілення, реалізація нових ідей є ознакою, за якою відрізняють інновації від новацій [4]. На цю ознаку вказує і дослідник Р. Вандеберг, вважаючи інновацію процесом, який передбачає не тільки розвиток та впровадження нових ідей, а й зміну самих механізмів їхнього впровадження.

Визначення дослідником Haustein Н. інноваційного процесу, як спрямованого на якісні зміни у розвитку явищ проходження послідовності етапів втілення ідей у конкретний корисний результат; перша концепція оригінальної ідеї, застосована і впроваджена у виробництво й на ринок; удосконалення і зміни, які приносять прибуток, дозволяє нам розглядати об'єкт та предмет педагогічної інноватики як теоретичні засади підготовки практичних психологів у динамічно-синергетичному освітньому середовищі [5], де в якості об'єкту вивчення педагогічної інноватики розглядається інноваційний процес, що включатиме в єдності три складові: створення, освоєння і реалізацію новацій; предметом педагогічної інноватики виступає система відносин, що виникають в інноваційній освітній діяльності, яка спрямована на становлення особистості суб'єктів освітнього процесу [6]. На основі вищезначеного успішність інноваційної освітньої діяльності визначатимемо як оптимально-системне включення її у всі етапи інноваційного процесу підготовки практичних психологів – виявлення, прогнозування суспільних потреб, проведення наукових досліджень, розробку і впровадження новацій, втілення їх в культурні норми, освітні й виробничі технології.

Виходячи із узагальненої функції інноваційного процесу, сутність якої, за словами І. Пригожина, визначається тим, як системно вона діє на інші функції, педагогічні інновації у ВТНЗ будемо розглядати як системний взаємозв'язок зміни цілей, структури і змісту підготовки; управління і організації наукової та навчально-наукової діяльності в новоствореному інноваційно-освітньому середовищі [2, с. 48]. Звідси інноваційна діяльність у ВТНЗ реалізується через цілеспрямовані зміни цілей підготовок, форм, засобів і методів освітньої діяльності, яким властиві новизна, високий потенціал підвищення ефективності діяльності із забезпеченням довготривалого корисного ефекту у підготовці майбутніх фахівців, професійні компетентності яких сприятимуть формуванню світового глобалізаційного простору. В той же час, розглядаючи інноваційний процес в освітньому просторі як багаторівневий цілісний феномен, сутність якого полягає у здатності освітніх систем до оновлення і розвитку потреб професійної і особистої самореалізації його суб'єктів, в якості концептуальних засад інноваційної моделі підготовки в системі професійної освіти будемо розглядати комплекс фундаментальних, філософських, загальнокультурних та конкретнаукових закономірностей і принципів, що обумовлені загальноцивілізаційними, національними, соціальними і регіональними умовами розвитку освіти та особистісними детермінантами суб'єктів інноваційних процесів [7, с. 124]. Саме тому в процесі підготовки практичних психологів у ВТНЗ психолого-педагогічні аспекти інноваційної моделі мають припускати не просто впровадження нового, вони реалізуються як цілеспрямовані зміни цілей, умов, змісту, засобів, методів, форм діяльності, формуючи, таким чином, інноваційне освітнє середовище, якому властиві новизна та високий потенціал підвищення професійної діяльності практичного психолога при забезпеченні очікуваного для суспільства інноваційного результату.

Науковці І. Дичківська, В. Сластьонін, Л. Подимова та ін., використовуючи закони перебігу інноваційних процесів в освіті (незворотню дестабілізацію педагогічного інноваційного середовища, стереотипізацію педагогічних нововведень, циклічність інноваційних процесів і закономірність фінальної реалізації), пов'язують їх з формуванням мотиваційних факторів активізації цих процесів, що дозволяє визначити умови ефективності розвитку й реалізації інноваційних процесів в побудованій інноваційній моделі підготовки майбутніх практичних психологів та принципи управління нею [8].

Розглянемо складові загальної моделі інноваційного розвитку педагогічної інноватики (інвестиції – розробка – процес впровадження – отримання якісного продукту) в проектуванні до

освітнього процесу ВТНЗ, розуміючи під інноваційним розвитком освіти безперервний процес якісних змін, які прискорено відбуваються завдяки впровадженню інновацій (нові галузеві стандарти; використання кредитно-модульної структури змісту підготовки, інформаційно-комунікаційні технології), що дозволяють освіті, отримавши спрогнозований результат, системно і цілеспрямовано реагувати на виклики суспільства.

Щодо інвестицій, які є першою складовою моделі інноваційного розвитку освіти, то, на думку фахівців Центру Разумкова, якщо впродовж наступних трьох – п'яти років Україні не вдасться відійти від принципу залишкового фінансування національної системи освіти (з мінімальною часткою видатків держави на освіту 3,5 %), вона може втратити наявний освітній потенціал і опинитися на узбіччі розвитку освітньої спільноти. Дійсно, за рахунок держбюджету в останні роки в Україні на освіту виділялося близько 5 % ВВП, в той час як в розвинених країнах світу на галузь освіти витрачається: у Данії – 7,1 % ВВП, Норвегії – 6,37 % ВВП, США 7,34 % ВВП, при цьому структура цих витрат на освіту в передових країнах відрізняється значно більшою частиною приватних інвестицій.

Другою складовою моделі інноваційного розвитку освіти є розробка нововведень. Відомо, що наближення змісту освіти до сучасної науки і забезпечення їх системної взаємодії стає основою процесу розробки інноваційних нововведень, підтверджуючи, тим самим, відомий вислів дослідника В. Гумбольдта: «освіта через науку». В той же час, відсутність державного регулювання наукової сфери України, її вилучення із стратегічних державних пріоритетів, гальмує подолання відставання України від розвинутих країн світу, утруднюючи, тим самим, освітні реформи. Так частка внутрішніх витрат на наукові дослідження у валовому внутрішньому продукті високорозвинених країн становить: Швеції – 3,8 %, Японії – 3,04 %. У доповіді ЮНЕСКО «Наука – 2005» зазначено, що в 2005 році світ витрачав на наукові цілі 1,7 % свого ВВП, в Україні на ці цілі витрачалось близько 1 %. В якості прикладів розробок і розвитку новітніх напрямів науки можна навести ряд нововведень, що впроваджені в наукоємні виробництва: нанотехнологій, Слас-технологій, біоінформатики, фотоніки, наномедицини, епігенетики, дифузійного зображення, технологій «порівняльної взаємодії», «когнітивного радіо», «безпечного Інтернету», «бездротового Всесвіту», «кремнія, що розтягується» та ін. Таким чином можна констатувати, що розвиток новітніх напрямів науки і впровадження їх у виробництво є, свого роду, стартовою площадкою для успішного функціонування наукових досліджень в системі вищої освіти.

Яким же чином отримати якісний результат – успішне функціонування інноваційної моделі підготовки практичних психологів в системі вищої технічної освіти, основне призначення якої полягає в тому, щоби майбутні фахівці «не наздоганяли минуле, а створювали майбутнє»? [11, с. 5]. Варіантів є багато: запрошення видатних науковців для участі в підготовці фахівців університету; створення на базі науково-дослідних інститутів, філій і кафедр для проходження практик студентами і стажування викладачами; розширення різних форм інтеграції вищої школи з виробництвом за умов взаємопов'язаності та взаємодоповнюваності, при цьому освіта стає тим ланцюжком, що пов'язує по вертикалі (загальна, початкова та середня професійна освіта, вища освіта) – як постачальник професійних кадрів і технологічних розробок, і по горизонталі (наука, виробництво) – як забезпечення управлінськими та науковими кадрами, тріаду інноваційної стратегії розвитку: «освіта – наука – виробництво». Крім того, за нових умов господарювання та дії ринкових інструментів цікавими, на наш погляд, є започаткування таких організаційно-інтегративних форм співробітництва між академічними, галузевими, науковими установами і освітніми організаціями як розробка та впровадження в освітній процес ВТНЗ спільних монографій, проведення науково-практичних конференцій; створення науково-технологічних парків; виконання спільних грантових програм і проектів; бізнес-інкубаторів; створення науково-освітніх центрів знань у сполученні з бізнесовими структурами, які знайшли широке розповсюдження на Заході у вигляді «кластерів Портера» (Сіліконова долина (Каліфорнія) у сфері комп'ютерних технологій; Тулуза (Франція) у сфері аерокосмічних досліджень; Кембрідж (Велика Британія) у сфері біотехнологій; Алабама (США) (у сфері нанотехнологій)); міжгалузевих наукових шкіл.

Затверджена постановою Кабінету Міністрів України Державна цільова програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури», передбачаючи організацію на базі ВТНЗ науково-виробничо-інноваційно-інвестиційних комплексів, які мають поєднувати освітній процес і наукові дослідження з розвинутою мережею високотехнічних інноваційних структур, сприяє, таким чином, формуванню синергетичного ефекту від впровадження інновацій, кожна структура якого, маючи свій конкретний рівень підготовки майбутніх фахівців, лише тоді буде представляти

оптимальну дидактично-діяльнісно-результативну систему, коли підсумки однієї із структур комплексу стають вектором початку і фундаментом діяльності іншої (як по вертикалі, так і по горизонталі), надаючи, таким чином, всій системі підготовки гнучкості, маневреності, самодостатності, стабільності та динамізму розвитку.

Однак інноваційні процеси, що, як правило, пов'язані зі змінами в соціальному середовищі (переоцінка поглядів людини на вимоги до смислу і стилю професійної діяльності, побудова нових моделей виробничих, міжособистісних й міжгрупових відносин), стикаються з серйозними соціально-психологічними бар'єрами, оскільки впровадження інновацій в освітній процес викликає необхідність змін установок, цінностей та мотивів педагогічної праці. Саме тому особливе місце в інноваційній освітній системі підготовки практичних психологів у ВНЗ належить психолого-педагогічним умовам, фундамент яких, на наш погляд, мають складати:

- сформованість готовності науково-педагогічного колективу до актуалізації потреб освітян в інноваціях та активного творчого пошуку й реалізації їх;
- наявність необхідних для вирішення сучасних проблем освіти ефективних, науково-обґрунтованих новацій для формування і розвитку інноваційного мислення як у педагогів так і у майбутніх фахівців;
- зняття бар'єрів інноваційної діяльності на основі сучасних моделей інноваційних процесів;
- профілактика професійного вигорання та збереження здоров'я науково-педагогічних працівників;
- інноваційний тип управління на всіх рівнях освітньої системи для отримання позитивного емоційного ефекту від впровадження інновацій в освітній процес (ситуація успіху), де готовність до інноваційно-педагогічної діяльності як основи і результату інноваційної освітньої діяльності визначатиметься як особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості й рефлексії [2, с. 277].

Загальновідомо, що освітній вектор в системі професійної підготовки майбутніх психологів у ВНЗ є визначальним, але досвід підготовки практичних психологів у ВНЗ показує, що навчальний процес, який практично виключає духовно-моральну складову (мала кількість годин в існуючих Державних стандартах відводиться на вивчення суспільно-політичних дисциплін) і орієнтований лише на передачу максимального обсягу знань й освоєння технологій, не формуючи, при цьому, планетарного мислення у майбутніх практичних психологів, не сприяє, тим самим, формуванню у них професійної суб'єктності. У зв'язку із цим надзвичайно важливим стає розуміння інноваційності ВНЗ як соціокультурної системи, що сприятиме трансляції і відтворенню культурних норм, цінностей, ідей; як простір генерування суспільної ідеології, яка, разом з її носіями, вростаючи в культуру, дає свої плоди.

У вітчизняній науковій літературі інноваційний процес, в основному, розглядається лише у вузькому значенні через виділення окремих його стадій, в той час, як у зарубіжних дослідженнях виділяють перехід від простих (лінійних) до інтегративних моделей інноваційних мереж, в яких основна увага акцентується на паралельній діяльності інтегрованих груп (пов'язаних зовнішніми горизонтальними і вертикальними зв'язками), системоутворюючим чинником яких виступає інтегрований зв'язок освітнього процесу та наукових досліджень з реальним виробництвом та акцентом на більш тісний зв'язок між постачальниками і споживачами освітніх послуг. Цьому поколінню моделей інноваційних процесів дослідник Р. Росвелл, надаючи їм назву «моделей стратегічних мереж (strategic networking model), стратегічної інтеграції і встановлення зв'язків» [9], до паралельного процесу розробки інновацій додає такі нові функції, як ведення науково-дослідницької діяльності й конструкторських розробок з використанням Internet, електронних мереж і засобів зв'язку; інформаційно-комунікативних технологій, за допомогою яких встановлюються стратегічні зв'язки новаторів з партнерами і споживачами на основі обміну та управління знаннями. Саме за таких умов ВНЗ стає відкритою динамічною системою, що самонавчається і самоорганізовується, а система підготовки практичних психологів в інноваційному освітньому просторі, вибором і обґрунтуванням вихідних методологічних і теоретичних позицій визначає стратегією розвитку, що приводить до системних змін у цілях, структурі, змісту та технологіях формування професійної суб'єктності у практичних психологів [10].

Висновки.

1. Парадигмою інтелектуального розвитку України, як і провідних країн світу, стає взаємопроникнення науки та освіти, науки та бізнесу, освіти – науки – виробництва.
2. Підґрунтям інноваційної моделі підготовки практичного психолога у ВТНЗ має виступати загальна модель розвитку педагогічної інноватики.
3. Успішність реалізації інноваційної моделі підготовки практичного психолога визначатиметься як оптимально-системне включення її у всі етапи інноваційного процесу підготовки практичного психолога – виявлення, прогнозування суспільних дій за допомогою проведення наукових досліджень, розробка, освоєння, впровадження і реалізація новацій, втілення їх в культурні норми, освітні й виробничі технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К. : Грамота, 2005. – С. 59 – 60.
2. Стадник В. В., Йохна М. А. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. – К. : Академвидав, 2006 – С. 31.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Паламарчук В. Ф. Першооснови педагогічної інноватики – Т. 2. – К. : Освіта України, 2005. – С. 53.
5. Hausteин H., Maier H. Innovation Glossariy. – Oxford, N.Y., Toronto, Sydney, Frankfurt, 1986.
6. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика: Научное издание. – М. : Изд-во УНЦДО, 2005. – 222 с.
7. Коновальчук І. І. Теоретичні засади реалізації інноваційних процесів у вищих навчальних закладах. / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 124 – 134.
8. Маруценко О. А. Образование как фактор общественной интеграции // «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Харків: 2000 – № 489. – С. 135 – 138.
9. Rothwell Roy. The Changing Nature of the Innovation Process // Technovation, 1 Jan.1993: Пер, обработка А. Сенин. – Электронная версия, 2001 / [http:// technopark.al.ru / business / innovation / innovation.htm](http://technopark.al.ru/business/innovation/innovation.htm)].
10. Джанетто К., Уиллер Э. Управление знаниями. Руководство по разработке и внедрению корпоративной стратегии управления знаниями. / Пер. с англ. Е.М. Пестеревой. – М. : Добрая книга. 2005. С. 27 – 30.
11. Андриющенко В., Олійник А. Інформаційні технології в системі інноваційної освіти / В. Андриющенко, А. Олійник // Вища освіта України. – 2008. – № 3.

E. Luzik

THEORETICAL PRINCIPLES OF PRACTICAL PSYCHOLOGISTS' INNOVATIVE TRAINING MODEL AT HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary. *The problem of practical psychologists' innovative training at a higher technical educational institution based on pedagogical innovation is considered in the article. The theoretical substantiation of modern approaches to designing practical psychologists' innovative training model in the study was carried out using the system of creating the chain of innovative development educational model. It is proved that the success of a practical psychologist' innovative training model will be determined as an optimally-systematic inclusion of the model components into all stages of the practical psychologist' innovative training process at higher technical educational institutions.*

Keywords: *novation; innovation; innovation process; innovation model; innovative development of education.*